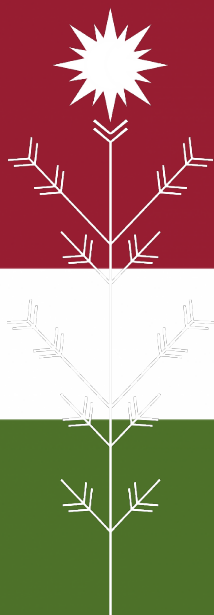

Tyrimo apibendrinimas

SĒLIJA

PRADŽIA YRA ŠIANDIEN

Interreg

Līdzfinansē
EIROPAS SAVIENĪBA

Latvija – Lietuva

Tyrimas atlikts pagal 2021–2027 m. „Interreg VI-A“ Latvijas ir Lietuvas programos projektą Nr. LL-00132 „Turizmo pasiūlos plėtra Sēlijos regione” (Tourism offer development in Selonia Region/ Weekend in Village).

Šis tyrimas parengtas gavus Europos Sąjungos finansinę paramą. Už šio tyrimo turinį atsakinga tik Aizkrauklės savivaldybė ir jokiais aplinkybėmis negali būti laikoma oficialia Europos Sąjungos pozicija.

Turinys

Bendras aprašymas	3
Gamta ir kraštovaizdis	Error! Bookmark not defined.
Amatai ir įgūdžiai	Error! Bookmark not defined.
Amatininkas ir bendruomenė.....	9
Bendruomenių turizmas ir bendrijos	10
Tradicinė sodyba ir architektūra	11
Virtuvė	13
Apranga.....	15
Sendaikčių kolekcijos Sėlijoje.....	16
Literatų kraštas.....	17
Kalba.....	Error! Bookmark not defined.
Religija ir sakrali aplinka.....	20
Šiuolaikinės kultūros vietos Sėlijoje.....	21
Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystės laikotarpis	22
Šiandieniniai Sėlijos dvarininkai	22

Bendras aprašymas

Sėlija yra istorinis Latvijos regionas pietrytinėje Latvijos dalyje. Pietuose jis ribojasi su Lietuva, o rytuose – su Baltarusija. Sėlijos administracinės ribos pirmą kartą buvo nustatytos 2021 m. Latvijos istorinių žemių įstatyme. Regiono raidai praeityje didelę įtaką darė svarbus Dauguvos prekybos kelias ir aktyvus bendradarbiavimas su Lietuva. Iš Sėlijos yra kilę daug svarbių Latvijos kultūros veikėjų. Kaip Latvijos istorinė žemė, Sėlija turi herbą ir vėliavą, patvirtintus 2023 m.

Pavadinimo „Sėlija“ kilmė siejama su baltų senąja tauta „sėliais“, kurie nuo V amžiaus gyveno ne tik Sėlijoje, bet ir Aiviekstės upės baseine bei Šiaurės Lietuvoje. Anksčiau Sėlija taip pat buvo vadinama Augšžeme, Augškuržeme arba „rytiniu Žiemgalos galu“.

Pagal administracinį teritorinį suskirstymą Sėlija yra keturių savivaldybių - Aizkrauklės, Jėkabpilio, Augšdaugavos ir Kraslavos apskričių teritorijose, kairiajame Dauguvos krante. Sėlija yra keturių didesnių miestų dalys Aizkrauklės, Jėkabpilio, Daugpilio ir Kraslavos kairiajame Dauguvos krante ir penki nedideli miesteliai – Aknystė, Ilūkstė, Jaunjelgava, Subatė, Viesytė. Svarbiausias Sėlijos miestas – Jėkabpilis, tai svarbus kelių ir geležinkelio mazgas. Istorškai svarbūs ir du buvę apskrities centrai – Ilūkstė ir Jaunjelgava.

Aknystė ir Viesytė yra buvę vietiniai eismo ir prekybos centrai. Visuose mažuose Sėlijos miesteliuose yra išlikę istoriniai mediniai pastatai ir bent kelios asfaltuotos gatvės. Daugpilio miesto dalis Sėlijos pusėje yra istorinis Gryvos miestelis, buvęs Gryvos rajono centras. Nereta, buvęs Neretos rajono, o vėliau apskrities centras, taip pat yra vietinės reikšmės centras.

2025 m. pradžioje istorinėje Sėlijos žemėje gyveno apie 61 000 gyventojų.

Sėlijos kraštovaizdis ir reljefas tam tikra prasme formuoja ir regiono gyventojų tankumo struktūrą. Atsitraukus paskutiniam ledynmečiui, žemė susiskaldė į mažas kalvas, kur žemesnėse vietose telkšo aukštos pelkės, tyvuliuoja maži ežerai, upės. Derlingos ir lengvai dirbamos žemės yra labai fragmentuotos. Toks natūralus reljefas neskatino susidaryti dideliems žemės ūkio plotams ir apsaugojo Sėliją nuo žemės ūkio industrializacijos kraštovaizdžio.

Istoriškai Sėlijoje susiformavo sodybų grupės arba išsibarsčiusios gyvenvietės, kurios neturėna kaimai ar vienkiemiai, ir tokios sodybų grupės čia vadinamos salomis. Žmonių salos gamtos apsuptyje – tai tipiškas, kone sakralus Sėlijos krašto peizažas.

Pietrytinė Sėlijos dalis yra senovės latvių, lietuvių ir baltarusių sąveikos zona, kur XVII a. karų ir įvairių socialinių pokyčių metu atvyko rusų sentikiai ir žydai, tačiau XIX a. – ir stačiatikiai rusai. Iki Antrojo pasaulinio karo dauguma šiaurės vakarinės Sėlijos dalies gyventojų buvo latviai. Tuo tarpu Lietuvos ir Lenkijos pasienio valsčiuose gyveno daug baltarusių, rusų, lenkų, lietuvių ir žydų. XX a. karai ir sovietų okupacija gerokai pakeitė Sėlijos etninę sudėtį. Dėl Holokausto Sėlijoje išnyko žydų mažuma, o dėl deportacijų ir emigracijos sumažėjo latvių dalis.

Šiandieniniai Sėlijos gyventojai priklauso įvairioms tautybėms ir religijoms. Vakaruose ir centre dauguma gyventojų yra latviai, tačiau Sėlijos dalyje į rytus nuo Ilūkstės gyventojai yra ryškiai daugiataučiai. Nuo XVII a. čia gyveno didelė rusų sentikių bendruomenė. Taip pat keliose parapijose yra didelis lenkų tautybės gyventojų procentas. Latvijos ir Lietuvos pasienyje taip pat gyvena lietuviai.

Atkūrus Latvijos nepriklausomybę, žemės ūkis ir miškininkystė išlieka pagrindiniais Sėlijos ekonomikos sektoriais, taip pat vystosi paslaugų ir turizmo sektoriai. Sėlijoje yra kelios didelės įmonės, kurios galėtų suteikti nemažai darbo vietų. Naują impulsą Sėlijos plėtrai suteikė 2021 m. suteiktas istorinės žemės statusas. Bendruomenių bendradarbiavimo tinklas „Sėlijos salos“ vienija Sėlijos istorinės žemės mažų miestelių ir kaimo gyvenviečių bendruomenes bei aktyviausias nevyriausybines organizacijas. Bendradarbiavimo tinklo tikslai – skatinti Sėlijos žinomumą, kelti vietos gyventojų pasitikėjimą savimi ir gerinti kaimo gyvenimo kokybę.

Svarbų vaidmenį palaikant Sėlijos patriotizmą atlieka Sėlijos kongresai, kurie buvo pradėti rengti 1999 m. akademiko Janio Stradinio iniciatyva. 2024 m. Viesytėje įvyko XI Sėlijos kongresas. Didelę reikšmę turi liaudies meno festivalis „Sėlija puošia“ (latv. „Sėlija rotā“). Šis festivalis, bendradarbiaujant su Sėlijos savivaldybėmis, 2024 m. vyko jau devintą kartą.

Gamta ir kraštovaizdis

Sėlijos istorinės žemės ribas lemia tiek natūralūs geografiniai dariniai – Dauguva ir Sėlijos kalva, tiek valstybės sienos su Lietuva ir Baltarusija. Sėlijos siena su Žiemgalia yra gana sąlyginė. Latvijos istorinių žemių įstatymo priede esančiuose žemėlapiuose ji prasideda reikšmingoje vietoje, kur Latvijos ir Lietuvos pasienio upė Mėmelė staigiai vingiuoja, pakeisdama savo tekėjimo kryptį į pietvakarius. Ji sutampa su dabartine Aizkrauklės savivaldybės riba, kuri driekiasi Taurkalnės lyguma Dauguvos link, pasiekdama ją netoli Jaunjelgavos.

Sėlijos kraštovaizdis nesugadintas industrializacijos ir stambios žemdirbystės elementų. Didelė Sėlijos gyventojų problema – prasta kelių infrastruktūra, trukdanti ekonominei plėtrai – taip pat davė savo privalumų. Sėlijoje beveik nėra tiesių kelių, greitkelių, viadukų ir užtvarų. Žmonės juda natūraliai – kaip vanduo, kaip kraujas, kaip oro srautas tarp kalvų ir medžių grupių. Tai neįkainojamas žmogaus ir gamtos sinergijos turtas, kurį dauguma Sėlijos gyventojų tikrai suvokia. Sėlijoje reikia važiuoti lėtai, blogu oru maži keliukai vietomis visiškai nepravažiuojami. Tačiau kiekviena kelio atkarpa yra vaizdinga, įvairi ir įdomi.

Sodybų sankaupos, išsibarstę kaimeliai, maži kaimeliai slepiasi tarp Sėlijos kalvos vingių, šalia mažų, vingiuotų upelių su gintaro rudumo, samanų išfiltruotu vandeniu. Pelkės, miškai, pievos ir laukiniai gyvūnai Sėlijoje yra tokie pat svarbūs kaip ir žmonės, čia gamta vis dar vertinama su gilia pagarba. Tikroji šventykla, kur gali pabūti su savimi ir apmąstyti dalykų tvarką, vis dar yra miškas, pelkė, pieva, ežeras.

Sėlijos keliai, jungiantys Sėlijos „salas“, yra gražiausi ir vaizdingiausi Latvijoje. Kiekvienais metais nacionalinės akcijos „Namų kavinės dienos“ metu Sėlija kviečia svečius mėgautis kraštovaizdžiu, keliaujant tarp didelio ledyno sukurtų kalvų mažais, baltais keliukais.

Sėlijos gyventojai gamtą vertina su pietetu – tai ne vartotojo, o partnerio požiūris: didžiulis psichinės sveikatos ir teritorijos patrauklumo išteklius, kurį galima panaudoti ir turizme, ir versle, bet daugiausia – kaip stiprybės, tapatybės, gyvenimo būdo ir harmonijos šaltinį.

2024 m. EŽŪFKP LEADER projekto „Bendruomenės bendradarbiavimo tinklas „Sėlijas salas““ metu buvo sukurtas 45 minučių trukmės meditacinis vaizdo filmas, vaizduojantis

Sēlijos keliukus visais keturiem metiem laikais, rodantis ne tik gamtos groži, bet ir Sēlijos vertybiu įvairovę, kurios nematomos nuo kelio, nepastebimos ir kelio viduryje. Filme kaip keliai atsiskleidžia ir Dauguvos ir Dienstsusējos upēs. Visi norintys gali peržiūrėti vaizdo įrašą svetainėje [youtube.com](https://www.youtube.com), kanale „Sēlijas salas“, ieškodami pavadinimo „Sēlijas cēli“.

Gyvūnu, augalų rūšių, buveinių įvairovė, kraštovaizdžio įvairovė ir paprastų žmonių gyvenimas natūralioje, industrializacijos nesugadintoje aplinkoje – didžioji auksinė Sēlijos korta. Nors saulės ir vėjo parkai pamažu skinasi kelią į Sēliją, tikimasi, kad ateityje bus galima subalansuoti bioenergijos ir bioekonomikos teikiamą naudą, išsaugant natūralią, neužterštą erdvę augalams, gyvūnams, švarams vandenims ir laimingiems žmonėms gyventi.

Gražiausias kelias Latvijoje yra ypač vaizdingas - nuo Jaunjelgavos iki Jēkabpilio, o taip pat toliau ties Dauguva iki Dvietēs. Nuo Jaunjelgavos promenados palei Dauguva ir Jēkabpilio užtvanką atsiveria platus vaizdas į kitą upės krantą.

Plaukiojimo valtimis mėgėjai gali mėgautis mažomis upėmis: Mēmeliu ir Dienvidsusēja, tačiau pavasario potvynio metu unikalią plaukimo patirtį galima patirti plaukiant Dvietēs užliejamoje lygumoje – maža upė po sniegingų žiemų linkusi užlieti didelę teritoriją, o turistai sako, kad tai tikra „Sēlijos jūra“, tačiau šis reiškinys Sēlijoje vadinamas „pabudimu“. Aukščiausi potvynio vandens lygiai stebimi tais metais, kai Dauguvos baseine susikaupia daug sniego, kuris pavasarį greitai tirpsta, taip pat kai Dauguvoje prie Glaudanų salos susidaro ledo sangrūdos. Dauguvos salpos vandenims įtekėjus į Dvietēs slėnį, vandens lygis Dvietēs upėje sparčiai kyla ir užlieja didelius žemės plotus ne tik pačiame slėnyje, bet ir jo apylinkėse. Didelių potvynių metu vandens lygis Dvietēs žemupyje gali pakilti daugiau nei 6 metrais virš žiemos vandens lygio.

Vertas dėmesio ir unikalus gamtos objektas yra „Korkulių vandens rijikai“ (latv. „Korkuļu ūdensrijēji“) – didžiausia upės vandens išsiliejimo vieta Latvijoje, kurią galima tiesiogiai stebėti gamtoje. 650 m ilgio senvagės ruože yra mažiausiai 10 vandens telkinių – vietų, kur dėl geologinių procesų upė dingsta po žeme ir tęsiasi kaip sausa vaga. Išnykę Korkulių vandenys teka 8 vietose Laucēs upės senvagėje daugiau nei 550 m atstumu. Reljefo skirtumas tarp Korkulių ir Laucēs upių yra 25 m. Vandenys išsilieja per įtrūkusius dolomito sluoksnius. „Korkulių vandens rijikai“ yra vos 10 km nuo Jaunjelgavos, Sērenēs valsčiuje.

Klaucanų ir Priekulanų ežeruose, Kalno valsčiuje, Jėkabpilio rajone, auga plūduriuojantysis agaras. Plūduriuojantysis agaras yra viena rečiausių augalų rūšių Latvijoje, aptinkama tik 4 ežeruose. Reliktinė Atlanto eros augalų rūšis – išlikusi iš ankstesnių šiltesnio klimato laikotarpių. Viduramžiais ir dar senesniais laikais šio augalo „riešutai“ buvo malami į miltus, kurie buvo naudojami duonai kepti. Augalas įtrauktas į Latvijos raudonosios knygos I kategoriją ir jį draudžiama skinti! Teritorija yra gamtos rezervatas, jai taikomi specialūs apsaugos reglamentai

Dvietės salpą verta aplankyti ne tik „pabudimo“ metu. Gamtos parkas „Dvietės salpa“ (latv. „Dvietes paliene“) yra vienas didžiausių ir geriausiai išsilaikiusių natūralių upių užliejamų lygumų pavyzdžių Latvijoje ir Europoje. Tai unikali pasaulinės svarbos migruojančių paukščių susibūrimo ir lizdų sukimo vieta, todėl teritorijai suteiktas svarbios paukščių stebėjimo vietos statusas, įrengti paukščių stebėjimo bokštai. Čia aptinkamos retos, mažai pakeistos užliejamų pievų buveinės. Gamtos parko teritorijoje nustatyta 12 ypač saugomų augalų ir gyvūnų rūšių.

Sėlijoje yra trys Struvės geodezinės kilpos taškai – „Jėkabpilis“ Jėkabpilio mieste, „Bristene“ Secės valsčiuje ir „Dabors-kalns“ Sėlpilio valsčiuje. Kilpos taške „Dabors-kalns“ taip pat yra 28 metrų aukščio apžvalgos bokštas, pastatytas ant 157,8 metrų aukščio Taborkalno. Nuo apžvalgos bokšto atsiveria platus tipiškas Sėlijos kraštovaizdis.

Pastabiam keliautojui kraštovaizdžiui ryškų akcentą suteikia daugybė Sėlijos piliakalnių. Archeologui Juriui Urtānui vadovaujant, buvo identifikuota 12 piliakalnių serija, besidriekianti per Sėpilį šiaurėje iki Lietuvos sienos pietuose, žyminti senovinius prekybos ir karo kelius. Piliakalnių žemėlapyje svetainėje www.latvijas-pilskalni.lv taip pat pažymėtos kitos senovinės vietovės – senovės sėlių genties įrodymai: Lejasdopelių senovinės kapinės Staburago valsčiuje, ankstyvojo ir vidurinio geležies amžiaus senovinės kapinės Slatės šile, Rubenės valsčiuje ir kitos. Dar daug ką reikia ištirti ir dokumentuoti. Karts nuo karto, dirbant žemę, plūgu iškasami senoviniai bronziniai papuošalai, keramikos fragmentai, palaidojimų įrodymai.

Verta aplankyti Saukos gamtos parką su aukščiausia Sėlijos kalvos viršūne – Ormankalnu, kuris įtrauktas į Europos svarbos saugomų gamtos teritorijų sąrašą. Sėlijos pietuose yra Dauguvos kilpos, Dvietės užliejama lyguma, Medumu ežerynas, Silenės ir Sventės gamtos parkai, taip pat Augšžemės ir Augšdaugavos saugomos kraštovaizdžio

teritorijos. Demenės pasienio kontrolės punkte yra simbolinis piečiausio Latvijos taško ženklas „Saulėgrąža“.

Amatai ir įgūdžiai

Sėlijoje yra stiprios ir vis dar gyvos amatų tradicijos. Amatų vaidmenį tradiciniame gyvenimo būde didele dalimi lemia vis dar paplitęs istorinis gyvenviečių modelis – sodybos ir sodybų grupės, išsibarstę gyvenvietės (salos), kaimai ir miesteliai.

Amatininkystės prestižą lemia laikui bėgant susiformavusi vertybių skalė, kurioje tai, ką žinai, yra svarbiau nei tai, ką turi. Kita vertus, tokią vertybių skalę istoriškai kūrė dažni valdžios ir politinių institucijų pasikeitimai, trėmimai ir turtingiausios visuomenės dalies represijos. Per vieną dieną turtingas savininkas galėjo prarasti visą savo turtą ir daiktus, tačiau jokia valdžia negalėjo atimti iš žmonių žinių ir įgūdžių. Įgudęs žmogus gali išgyventi bet kuriuo metu.

Sėlijos amatininkai gali didžiuotis aukštais kokybės standartais, gaminių estetinė ir dizaino verte, įvairove ir technologinėmis žiniomis. Trys Sėlijos amatininkystės ramsčiai:

- Kokybė. Skirtumas tarp pomėgio ir profesionalumo yra gerai suprantamas. Amatininkas yra savo amato profesionalas, dažniausiai – įgijęs ne žemesnį kaip vidurinį profesinį išsilavinimą, įvaldęs technologijas, studijavęs medžiagotyra, meno istorijos ir vizualiojo meno pagrindus.
- Funkcionalumas. Nedera laikyti nereikalingų daiktų namuose, viskas turi būti naudinga ir patogus. Įrankiai, namų apyvokos daiktai, indai, drabužiai, baldai – bet koks tradicinio amato gaminytis pirmiausia turėtų būti lengvai naudojamas. Jei daiktas ir gražus, ir funkcionalus, jis bus perkamas ir vertas gaminti.
- Kultūros istorijos elementų išsaugojimas ir transformavimas. Amatininkystė – tai žinia apie mus, mūsų kultūrą ir istoriją. Nedaug yra amatininkų, kurių darbuose nebūtų įtrauktas koks nors kultūros paveldo elementas. Tai gali pasireikšti paties amatininko gyvenime – amatas paveldimas iš kartos į kartą; technologijose – vienas iš gamybos etapų grindžiamas tradiciniais įgūdžiais; projektuojant – spalvų, formų, ornamentų, funkcionalumo parinkimas; prekės rinkodaros elementuose - legendoje, pavadinime, reklaminės medžiagos apipavidalinime ir pan. Visiškai nesąmoningai ir savanoriškai amatininkai per amžius ėmėsi kultūrinės ir istorinės praktikos tarpininkų vaidmens.

Sėlijoje lankytojams ir besidomintiems amatais atviros 4 keramikos dirbtuvės, kurios labai skirtingos – Inaros ir Gunčio Ozolinių dirbtuvės Daudzevoje, Zandos Ragelės dirbtuvės Neretoje, Mareko Zavodnojaus dirbtuvės Bebrenėje, Andos Svaranės ir Ievos Svaranės dirbtuvės Zasoje.

Amatininkystės tradicijų ir įgūdžių, o kartais net ir gyvų procesų, tyrimų rezultatus galima pamatyti Zasuose esančiuose sėlių amatų centre „Rūme“ ir „Sėlijas Kultūrtelpa“ Zasoje, taip pat Jėkabpilio muziejaus po atviru dangumi „Sėļu sēta“ Amatų namuose.

Amatininkas ir bendruomenė

Beveik kiekvienoje Sėlijos bendruomenėje yra amatininkas arba šeima, kurios gyvenimo būdas yra amatai. Dažnai šie žmonės taip pat yra bendruomenės idėjų generatoriai arba neformalūs lyderiai, jie daro didelę įtaką bendruomenės gyvenimui. Sėlijos amatininkai yra ir išlieka labai vertinami ir gerbiami, tačiau amatai apskritai turi pakankamai aukštą prestižą, kad taptų vienu iš Sėlijos tapatybę formuojančių elementų, išlaikančių tradicijų giją ir ryšį tarp kartų.

Rankdarbių kūrėjai ir amatininkai jungiasi į interesų grupes, taip transformuodami senovines vakarojimo tradicijas šiuolaikiniam gyvenimui tinkamu būdu. Interesų grupės dažnai perauga į bendrijas, kadangi tinkamų susitikimų erdvių ir įrangos poreikis tampa vis neatidėliotinesnis, atsiranda vidinis poreikis dokumentuoti įgūdžius, studijuoti vietos ornamentiką, etnografiją ir megzti ryšius tarp kartų. Kuriasi nauji tinklai – su kitais amatininkais, bendraminčiais, tyrėjais ir kitomis aktyviomis bendruomenėmis.

Daugelyje Sėlijos vietų bendruomenės vykdo ūkinę veiklą, parduodant savo rankdarbius ir amatininkų dirbinius išvažiuojamuosiuose turguose, taip pat vietoje, priimant lankytojus ir mainų grupes.

Tarp bendruomenių, kurios ryškiai demonstruoja teigiamą amatų ir menininkų poveikį šiuolaikiniam bendravimui, galima paminėti Kaldabrunios bendruomenę su bendrija „Ūdenszīmes“, Dunavos bendruomenę su bendrija „Dzīves prasme“, Bebrenės bendruomenę su mezgimo studija „Māra“, Leimanių bendruomenę su savo amatų namais „Rūķīši“.

Bendruomenių turizmas ir bendrijos

Santykinai silpna kelių infrastruktūra ir didelių miestų trūkumas Sėlijoje visada trukdė turizmo pramonės plėtrai, skatino ieškoti netradicinių būdų pritraukti į regioną lankytojus iš užsienio. Vis dar trūksta tiek apgyvendinimo, tiek maitinimo paslaugų, nėra sukurti dideli turizmo infrastruktūros objektai arba „magnetai“, kurie užtikrintų pakankamai didelį turistų srautą, kad apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos galėtų prognozuoti pakankamai stabilias pajamas. Dėl to susidaro užburtas ratas – nėra paklausos – nėra pasiūlos – nėra paklausos.

Tačiau dėl kelių sėkmingų projektų, kuriuos inicijavo ir įgyvendino pati visuomenė, Sėlija sukūrė inovatyvų modelį, suteikiantį tam tikrą turizmo judėjimą, tai yra Bendruomenių turizmas. Bendruomeninio turizmo apibrėžime sakoma: „Bendruomeninis turizmas – tai kaimo turizmo kryptis, kurios pagrindinis tikslas – didinti vietos gyvybingumą, žmonių pasitikėjimą savimi ir regiono patrauklumą”.

Dirbant su bendruomenės turizmo plėtra ir įgyvendinimu, paaiškėjo, kad svarbiau nei turizmo produkto paslaugų lygis ir jo generuojamos pajamos yra vietos bendruomenės vienybė, vietos tapatybės ir žinomumo formavimas bei asmeninis požiūris tiek į vietą, tiek į svečius. Turizmas istorinio Sėlijos žemės atveju pasireiškia kaip jos vystymosi elementas ir grindžiamas šiomis tezėmis:

- pasakodami kitiems apie savo kraštą, mes jį pažįstame vis geriau;
- kurdami savo kraštą, mes jį vis giliau suprantame;
- rodydami savo kraštą, matome jo paslėptas detales;
- bendradarbiaudami su savo krašto žmonėmis, pažadiname jo gyvybingumą;
- priimdami svečius ir didžiuodamiesi tuo, ką nuveikėme, didiname jo patrauklumą.

Sėlijoje amatų ir tradicinio gyvenimo būdo išsaugojimu, priežiūra ir populiarinimu užsiima daug vietos asociacijų. Gana dažnai į vieną asociaciją susijungia vietos istorijos entuziastai, kulinarinio paveldo saugotojai, amatininkai, menininkai, namų gamybos produktų gamintojai, muzikantai, dizaineriai, sudarydami asociacijas į daugiafunkčius bendruomenės centrus, gebančius kurti ir palaikyti bendruomenės turizmo produktą, taip pat teikti paslaugas, taip gaunant lėšų asociacijos išlaikymui ir bendruomenės iniciatyvų įgyvendinimui.

Ryškūs bendruomeninio turizmo pavyzdžiai, išryškinantys Sėlijos žmones ir jų gyvenimo būdą, yra bendrija „Saules aka“ Sunakstėje, bendrija „Erberggietes“ Mazzalvēje, bendrija „Īdenszimes“ Kaldabrunioje, bendrija „Selijas laivas“ Aknystėje, bendrija „Dvietes vīnogas“ Dvietėje.

Šios draugijos siūlo išskirtinę, asmeninę ir pritaikytą patirtį savo bendruomenėje, o programos, įskaitant ekskursijas, paskaitas ir istorijas, kūrybines dirbtuves ir, žinoma, maitinimą, suteikia bendruomenės svečiui jausmą, kad jis yra laukiamas svečias, o ne turistas.

Tradicinė sodyba ir architektūra

Sėlijai būdinga istorinė žmonių, priklausančių skirtingoms etninėms grupėms, migracija, kuri neišvengiamai paveikė visas ekonominio gyvenimo ir kultūros sritis. Skirtingais laikais skirtingos Sėlijos dalys buvo įtrauktos į skirtingus administracinius teritorinius darinius Kuržemės kunigaikštystėje, Kuržemės gubernijoje, Lenkijos Latgaloje (Inflantija), Vitebsko gubernijoje, Švedijos Vidžemėje, Vidžemės gubernijoje.

Ūkininkavimas, sodybų išplanavimas, pastatų architektūra, kiemų sodai, net paties namo interjeras ir buities papročiai, tokie, kokie jie yra šiandien, vis dar labai skiriasi tarp šiaurės vakarų ir pietryčių Sėlijos regionų. Kraštovaizdis, reljefas ir žemės ūkio paskirties žemių derlingumas taip pat daro įtaką žmonių gyvenimui ir įsikūrimui gamtos apsuptyje. Net ir šiandien jaučiama etninės įvairovės įtaka, o bendruomenėse, kuriose yra ryškus slavų tautybės gyventojų skaičius, sodybų sutvarkymas ir kaimų planavimas, architektūra pastebimai skiriasi nuo bendruomenių, esančių labiau Sėlijos viduryje ar šiaurės vakarų pusėje.

Per pastaruosius 20 metų dėl intensyvios žemdirbystės poreikio dideli ūkiai supirkinėjo žemės ūkio paskirties žemę „iki palangės“, ir tai turėjo įtakos tiek tradicinei kraštovaizdžio architektūrai, tiek kraštovaizdžio architektūrai, ir, antriniu būdu, trukdė remigracijai, naujų žmonių atvykimui ir gyvenamosios vietos keitimui iš miesto ar kaimo į kaimo sodybą.. Tačiau Sėlija yra ir išlieka sodybų ir sodybų grupių (skrajciemų, salų) kraštu, išsaugojusiu šį unikalų gyventojų modelį Europos urbanizacijos ir industrializacijos pasaulyje.

„Tradicionis“ Sēlijos ūkis, sodybų išdėstymas, šiandien laikomas XVII–XIX a. laikotarpio buitinio ir žmogaus suformuoto kraštovaizdžio kultūriniu bruožu, lygiai taip pat, kaip terminą „tautinis kostiumas“ paprastai taikome tam pačiam laikotarpiui.

Ypatingo dėmesio vertos Sēlijos smuklės, prie kurių pastaraisiais metais portalo historia.lv kūrėjai intensyviai dirba tyrinėdami. Smuklės pasakoja architektūros, žmonių bendravimo papročių ir eismo istorijas prekybos, administravimo ir šeimos ryšių palaikymo tikslais, atskleisdamos natūralų žmonių judėjimą įvairiais laikotarpiais. Kultūros istorijos entuziastų atliktų tyrimų dėka buvo identifikuoti tiek išlikusios smuklės, tiek buvusių smuklių vietos, šis darbas kartografuojamas ir kuriami smuklių aprašymai.

Dauguma buvusių smuklių laikui bėgant buvo paverstos gyvenamaisiais arba ūkiniais pastatais, tačiau unikali ir verta aplankyti Gricgalės (Mednių) smuklė Pilskalnės valsčiuje netoli Neretos. Vietos bendruomenė ją iki šių dienų kruopščiai išsaugojo ku

“Sēlijoje (Augšzemėje) kaip senovės sēlių ir jų palikuonių gyvenamojoje vietoje, ilgą laiką buvo jaučiama stipri latgalių, lietuvių, žemgalių ir jų palikuonių įtaka, kultūrinio požiūriu vis dar yra pereinamoji zona iš Vidurio ir Vakarų Latvijos į Rytų Latviją. Vakarinė Augšžemės dalis yra arčiau Žiemgalos ir Vidžemės, rytinė – Latgalos. Taip pat reikėtų pridurti, kad Augšžemė, ypač jos rytinė dalis, kaip etninių grupių sąlyčio zona, per pastaruosius 1000 metų taip pat buvo stipriai paveikta baltarusių, rusų ir lenkų kultūros, kuri jaučiama visose jos gyventojų gyvenimo srityse”, teigia etnografas Saulvedis Cimermanis.

Sēlijos vakaruose (Augšzemėje) buvo pastatyti darniai proporcingų tipų gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, jų funkcijas atitinkantis išplanavimas, apgalvotos ir kruopščiai padarytos konstrukcijos. Pastatų centre stovėjo gyvenamasis namas su kaminu arba be jo. Ūkiniai pastatai buvo išsidėstę aplink namą palei stačiakampio kiemo pakraščius, tačiau greitai užsidegantys statiniai, pavyzdžiui, jaujos, buvo išdėstytos toliau nuo kitų pastatų. Kiemas ir net atskiros jo dalys buvo aptvertos stovinčių medžių tvoromis. Palei kelius buvo įrengiamos stulpinės – medinės ar kitokios konstrukcijos tvoros. Tvoros funkcijas atliko ir kai kurie kiemo pakraščiuose pastatyti pastatai, kurių galinės sienos buvo vienoje linijoje su greta esančia tvorele. Į kiemą buvo patenkama pro plačius, aukštus, dviejų dalių vartus: važiuojamąją dalį sudarė plačios, spėjama, dvivėrės varčios, o pėsčiųjų dalį

– siauros, vienos varčios. Aukšti vartų stulpai turėjo konstruktyvias dekoratyvines atramas (rankas), kurios rėmė viršutinį vartų skersinį, virš kurio buvo vartų stogelis.

Sėlijoje nėra daug senų, vis dar gyvenamų ir visuomenei atvirų sodybų, kurios dažniausiai daugiau ar mažiau išlikusios nuo XIX a. pradžios ar vidurio. Latvijos etnografijos muziejuje šiuo metu kuriama Sėlijos sodyba, kurios anksčiau nebuvo, tačiau Jekabpilyje galima aplankyti muziejų po atviru dangumi „Selu seta“, kuris yra Jekabpilio istorijos muziejaus skyrius po atviru dangumi. „Sėlių seta“ yra šeši XIX a. Augšžemės kaimo pastatai – gyvenamasis namas, grūdų klėtis, nedidelė klėtis, kalvė, vėjo malūnas ir pirtis, taip pat galima apžiūrėti XIX a. vidutinio pasiturinčio Sėlijos regiono ūkininko darbo įrankius ir namų apyvokos daiktus. Pirmasis pastatas, perkeltas į „Selu seta“, buvo klėtis iš „Skardupės“ netoli Aknystės 1952 m. Kiti pastatai buvo perkelti nuo 1953 iki 1958 metų. Nuo 2022 metų „Selu seta“ įsikūrė Amatų namai, kuriuose įrengtos klasės, planuojama surengti pažintinę parodą apie Sėliją ir Sėlijos amatus.

Virtuvė

Sėlijoje vis dar jaučiama kultūrų, etninių grupių ir religijų maišymosi įtaka, o natūralus žmonių troškimas įvairovei, nuolat didėjanti informacijos prieinamumas ir judėjimo laisvė atveria neribotas galimybes būti kaimynų įtakai visose gyvenimo srityse. Neįmanoma nustatyti griežtų ribų tarp „sėliškas“ ir „nesėliškas“. Tai pasakytina ir apie kulinarinį paveldą, Tradicinių sėlių patiekalų klausimas ypač domina turistus, mainų grupes ir pažintinių kelionių dalyvius, besilankančius Sėlijoje. Pietrytinėje dalyje vis dar įprasta švęsti Jonines su slavų tautoms būdingais patiekalais – įvairiais įdarytais pyragėliais ir didele blynų įvairove, o centrinėje ir šiaurės vakarinėje Sėlijos dalyse šie baltų miltų patiekalai nėra tokie populiariūs. Lietuviško tradicinio patiekalo – cepelinų – variacijos yra populiarius patiekalas centrinėje Sėlijoje. Gulbešnikai įvairiais pavidalais patiekiami kasmetinės visos Latvijos akcijos „Namų kavinės dienos“ metu, taip pat pietrytinėje Sėlijos dalyje bei visu ilgiu palei Lietuvos sieną. Manoma, kad burokėlių lapų sriuba su rūkyta liesa mėsa su riebalų tarpsluoksniais ir virtu kiaušiniu, arba „batviniai“, laikoma vienu iš tradicinių Sėlijos patiekalų, tačiau pats žodžio skambesys leidžia manyti, kad „batviniai“ turi artimų giminaičių slavų tautų kultūrose. Knapsierini – vėjyje džiovinti sūrūs varškės gumuliukai, žirnių kukuliai, virtų bulvių kukuliai be įdaro su šoninės, svogūnų ir grietinės padažu, bulvių dešra ir kraujinės dešra, įdaryta kiaulienos papildvė, ruginių miltų ragaišis, kugelis ir jo supaprastinta versija be mėsos – boba – tai

patiekalai, kurių įvairių formų galima rasti ir kitur Latvijoje, taip pat Lietuvoje ir kitose pasienio šalyse.

Šiandien galima teigti, kad patiekalą ypatingu ir unikaliu Sėlijai daro jį gaminantis žmogus, patiekimo vieta, patiekimo būdas ir unikali istorija, bei kontaktas su vietos savininkais. Čia reikia pastebėti, kad viešasis maitinimas Sėlijoje – dar neišvystyta industrija, o kliūtis labiau lemia administraciniai ir infrastruktūriniai ypatumai, o ne žmonių nenoras. Tačiau ypatingomis progomis galima pasimėgauti daugiau nei tradiciniu maistu. Jau minėtos „Namų kavinės dienos“ arba iš anksto suplanuotas apsilankymas su degustacijos pageidavimu leis jums vienu metu susipažinti su virtuve, ūkiu ir savininkais. Galbūt šeimininkai svečiams leis dalyvauti pačiame gaminimo procese, nuves į vaistažolių sodą, pasiūlys išsinešti jų specialų žolelių arbatų mišinį, medų iš bityno, duos obuolį, pasidalins augalų sodinukais ar pateiks kitą malonią staigmeną.

Kulinarinio paveldo kelionę Sėlijos svečiams siūlo Gricgalės (Mednių) užieiga ir Pilkalnės dvaras Pilskalnės valsčiuje, Aizkrauklės rajone – Gricgalės užieigoje verdami batviniai, pagal senovines tradicijas gaminamas sūris, kepami bulviniai blynai ir kugelis, verdama bukstinputra (vert.pastaba - košė, virta iš miežinių kruopų arba perlinių kruopų ir bulvių, patiekama su keptais riebalais), tačiau tikras šedevras – mieliniai blynai, kepami kieme malkomis kūrenamoje krosnyje. Pilkalnės dvaras garsėja tiek šeimininkės Irmos Tomsonės patiekalais, tiek savininko Valdžio Tomsono pasakojimų pasirodymais.

Sėlpilio valsčiuje autentiškoje aplinkoje taip pat galite mėgautis tradicine virtuve. „Boļāni“ savininkė Maija – Daina Paegle džiovina ištisas rėčkas įvairių žolelių arbatų, kepa savo ypatingus sėlpilio ragaišius.

Rubenės valsčiuje „Gulbji“ galima susitarti dėl kulinarijos meistriškumo kursų, tačiau Jūsų pageidavimu jus vaišins batvinių sriuba, sėlių cepelinais, gulbešnikais, plaučių patiekalu šmurguliu, ropių sriuba, troškintomis pupelėmis, rūkytais ir kitokiais naminiais sūriais, įvairiais pyragais iš savo ūkio produktų.

Kaplavos valsčiaus žirgyno „Klajumi“ virtuvėje ruošiami gulbešnikai, leistinukai su pienu, bulvių dešra ir kiti tradiciniai patiekalai. Čia galite paragauti Sėlijos ir Latgalės virtuvių mišinio tiek receptuose, tiek patiekalų pavadinimuose. Po ilgo pasijodinėjimo Dauguva, sotus sėliškas patiekalas bus kaip tik tai, ko reikia.

Apranga

Didelė bendruomenių tapatybių įvairovė ir spalvingumas juntamas tiek vietinių tarmių įvairovėje, tiek tautiniuose kostiumuose. Niekada nebuvo dėvėti du vienodi tautiniai kostiumai. Pagrindiniai tam tikro regiono ar valsčiaus kostiumų bruožai buvo bendri, tačiau kiekvieno dėvėtojo kostiumas buvo unikalus.

Etnografė Ilzė Zingītė [Ilze Ziņģīte] savo moksliniame straipsnyje „Tradicioniai drabužiai – etninių ir kultūrinių-istorinių bruožų ypatumai“ pateikia išsamią tyrimų bazę apie Sėlijos teritorijos tautinių kostiumų vienijančius bruožus ir būdingas detales, nurodydama, kad tautinio kostiumo negalima atskirti nuo kitų aspektų, kuriuos lemia geografiniai, etniniai ir administraciniai pokyčiai. Tautinių kostiumų ypatumai yra glaudžiai susiję ir aptinkami kartu su tarmių plitimu. Šiais laikais tradiciniais tautiniais kostiumais dažniausiai vadinami garbės kostiumai, dėvėti regione XVIII–XIX amžiuje. Kalbant apie istorinės Sėlijos žemės tautinius kostiumus, dažnai vartojamas terminas „Augšžemė“, todėl visiems, norintiems išsamiau ištirti Sėlijos tautinius kostiumus, patartina ieškoti šaltinių ir pagal raktinius žodžius „Augšžemės tautinis kostiumas“. Pasirinkus visai Sėlijai būdingus tautinių kostiumų bruožus, pastebėti šie XVIII–XIX amžiaus drabužių ypatumai:

- 1) tunikos kirpimo marškiniai su įsiūtais antpečiais ir marškiniai su audinio kryptimi siūtais antpečiais;
- 2) baltos didelės vilnonės skaros su siuvinėtu spalvotų vilnonių siūlų raštu;
- 3) juostos – austinės juostos su besikeičiančiais raštais vidurinėje juosmens dalyje ir raštuota juosta;
- 4) baltos megztos pirštinės ir kojinės su spalvinga raštuota juoste.

Vienoje parapijoje sijonų audiniai galėjo turėti kelias spalvas ir raštus, audėjos darė įtaką viena kitai, taip pat dėl santuokų į naująją gyvenamąją vietą parsiveždavo raštus iš savo gimtosios vietos. Rytinėje Sėlijos pusėje sijonų dryžiuose dažnai matomos šviesios dėmelės. Toks raštas susidaro dėl specialaus siūlų dažymo būdo – dažymo metu siūlai buvo vietomis surišami, taip gaunant įaustas dėmes dekoratyvinių dryžių išdėstyme.

Sėlijos (Augšžemės) tautiniai drabužiai taip pat turi panašumų su tradiciniais Baltijos jūros suomių kostiumais, ryškiausias iš šių panašumų yra plaukų pynė. Remiantis tradicijomis, simbolinis merginų galvos apdangalas didžiojoje Latvijos teritorijos dalyje buvo vainikas. Vidžemės lyvių, taip pat kitų Baltijos jūros suomių tautų gyvenamose vietovėse toks papuošalas buvo plaukų juosta. Plaukų juostos taip pat buvo gaminamos iš

raudonų audinių juostelių, jos taip pat buvo nešiojamos kartu su merginų vainiku. Puikią plaukų juostos rekonstrukciją galima pamatyti Kaldabrunioje, Rubenės valsčiuje, bendrijoje „Īdenzīmes“, kur saugoma plaukų juosta, įgavusi pavadinimą „Krievānu Māras josta“. Ten pat galite sužinoti ir plaukų juostos istoriją.

Sėlijoje gana dažni sutinkami siauri nugaroje surišami merginų vainikai, pavyzdžiui, Secės valsčiaus rišamasis vainikas ant mėlyno medžiaginio pagrindo, tačiau ištekėjusių moterų galvos apdangalas prie garbės aprangos buvo galvos skara, skarų galai buvo puošti nėriniais.

Pirštinių raštai yra didžiausi „klajūnai“, nes pirštinės tradiciškai buvo dovanojamos ne tik rungtyne, bet ir kaip ypatingos padėkos dovanos, jos lydėdavo studentus į didžiuosius miestus, visame pasaulyje skleidamos ne tik raštus, bet ir mezgimo būdus. Tačiau Sėlijoje užfiksuoti ir kai kurie raštai, kurie užfiksuoti tik čia ir laikomi būdingais atskiroms Sėlijos parapijoms. Tarp jų yra Slėjos, Zasos ir Aknystės pirštinės. Garbės pirštinės tradiciškai mezgamos ant balto pagrindo. Dažnai Sėlijos pirštinėms naudojamos tik dvi spalvos – balta ir tamsiai pilka, juoda arba tamsiai ruda, tamsiai mėlyna.

Sendaikčių kolekcijos Sėlijoje

Sendaikčių kolekcijos yra išskirtinė šiandieninės Sėlijos kultūrinės aplinkos dalis. Privačių kolekcijų lankytojus traukia tai, kad daugelį eksponatų galima paliesti ir išbandyti – įsitaisyti bričkoje, rankose pavartyti kalvio įrankius ir atsargiai pakilnoti praėjusios epochos vaistinės buteliukus. Istorinius įrodymus mums pateikia kolekcijų kūrėjų gyvenimo istorijos, jų asmeninis susidomėjimas ir nesavanaudiškas indėlis į kolekcijų kūrimą. Daugelis jų neturi istoriko ar muziejaus specialisto išsilavinimo. Tai žmonės, kurie sugebėjo pridėti papildomą sluoksnį ir pridėti savo gyvenimui vertę. Liečiamą, užuodžiamą ir apgaubtą gyvomis istorijomis.

Iš anksto užsiregistravus, lankytojams prieinamos trys puikios asmeninės Sėlijos kolekcijos. Tai Konradijaus Degro kolekcija Aizkrauklės rajono Neretos valsčiuje, Valdos Kalniešio kolekcija „Solis sendīenās“ Jēkabpilio rajono Garsenės valsčiuje ir Stikanų šeimos kolekcija Augšdaugavos rajono Medumu valsčiuje.

Literatū kraštas

Nagrinėjant Sėlijos kultūrinį ir istorinį paveldą, jame aiškiai matomi rašytojai, poetai, tautosakos rinkėjai. Iš Sėlijos kilę rašytojai Janis Akurateris [Jānis Akuraters], Aleksandras Grynas [Aleksandrs Grīns], Janis Jaunsudrabiņš [Jānis Jaunsudrabiņš], Gothardas Frydrichas Stenderis [Gothards Frīdrihs Stenders] (Senasis Stenderis), Janis [Jānis] Veselis, Zenta Liepa, Ansis Lyventalis [Līventāls], Skruzyšių [Skruzīšu] Mikus. Garsiausias latvių poetas Rainis ir subtilioji Velta Toma. Rašytojai Lūcija Kiuzanė [Kūzānė], Mara Svyrė [Māra Svīre] ir Vladimiras Kaijakas [Vladimirs Kaijaks] adarė didelę įtaką šiandieninei Sėlijos kultūrinei aplinkai. Latvijos literatūros kraštovaizdyje Sėlija prilygsta Piebalgos kultūrinės erdvės turtingumui, ir į šį veiksnį tikrai reikėtų atsižvelgti susipažįstant su šiandienos Sėlija. Didžiųjų Latvijos literatūros meistrų muziejai, memorialinės vietos ir parkai daro įtaką visuomenės gyvenimui kaimuose ir mažuose miesteliuose.

Gothardas Frydrichas Stenderis [Gothards Frīdrihs Stenders], arba Senasis Stenderis

Reikšmingiausias jo indėlis į Latvijos kultūrą susijęs su Latvijos religinės, pasaulietinės ir edukacinės literatūros reforma, mokslų populiarinimu, ypač išskiriant abėcėles – “Jauna ABC un lasīšanas mācība” (1782) ir “Bildu ābice” (1787), taip pat su gamtos mokslams ir gamtos filosofijai skirtu darbu “Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas” (1774).

Stenderio palikimą šiandien galima pamatyti Eglainėje, Viesytėje ir Sunakstėje. Stenderių šeimos kapas yra netoli Sunākstės Baltosios bažnyčios, vadinamajame „Stenderio kalnelyje“. Taip pat yra atminimo akmuo su įrašu iš "Augstās gudrības grāmatas".

Rainis

Garsiausias Latvijos poetas Rainis, kurio tikrasis vardas buvo Janis Pliekšanas [Jānis Pliekšāns], gimė 1865 m. rugsėjo 11 d. Dunavos valsčiaus "Varšlavanuose". Pirmuosius trejus gyvenimo metus praleido tėvo pastatytame Tadenavos nedideliame dvarelyje. Su Rainio palikimu Sėlijoje galima susipažinti Rainio muziejuje “Tadenava”, Rainio namuose “Berķenele”, taip pat aplankant Rainio paminklą Rubenės gamtos parke.

Janis Jaunsudrabiņš [Jānis Jaunsudrabiņš]

Janis Jaunsudrabiņš yra tas latvių literatas, kurio kūryba skaitytojui atskleidžia būtent Sėliją – latvių literatūros aukso fondo romane “Baltā grāmata” [liet. „Baltoji knyga“] Neretos apylinkių gamta, tradicijos ir kalba vaizduojama kaip aiškus laiko ir erdvės veidrodis. Be to, Jaunsudrabiņš taip pat yra ryškus menininkas. Jo lakoniškos iliustracijos, kaip ir perkeltinė kalba, iki šiol yra neatsiejama Sėlijos kultūrinės erdvės dalis. Su Janio Jaunsudrabinio palikimu galite susipažinti muziejuje „Riekstiņi“, Neretos valsčiuje, Aizkrauklės rajone. Muziejus įsikūręs sename ūkinio sodybos pastate, atspindinčiame praeities Sėlijos tradicijas ir amatininkystę. Sodyba iki šiol išlaikė XIX a. išvaizdą – pasaulį, pavaizduotą Janio Jaunsudrabinio garsiajame kūrinyje „Baltā grāmata”.

Aleksandras Grynas [Aleksandrs Grīns]

Aleksandras Grynas gimė 1895 m. rugpjūčio 15 d. Biržų valsčiuje, Jekabpilio rajone „Ziedi”. Aleksandro Gryno dialogijoje „Zemes atjaunotāji “ skaitytojas atpažins Dignajos, Kalno ir Rubenės valsčius. Romane vaizdingai pavaizduota Sėlijos žemė, jos žmonių charakteriai ir galimi įvykiai Šiaurės karo ir po jo sekusio Didžiojo maro (1700 – 1721) metu. Savo ruožtu romanas “Dvēseļu putenis” laikomas didele Latvijos literatūros vertybe. Kartu su Aleksandro Čako poema “Mūžības skartie”, šis literatūrinis kūrinys ryškiausiai perteikia istorinį Latvijos šaulių vaidmenį kuriant laisvąją Latvijos valstybę. Aleksandro Gryno atminimui skirtas Aleksandro Gryno parkas Kalno valsčiuje, Jekabpilio rajone. Grinių šeimos kapas yra Slatės valsčiaus Liūcanių kapinėse, Jekabpilio rajone.

Janis Akurateris [Jānis Akuraters]

Gimė 1876 m. sausio 13 d. Dignajos valsčiaus “Jaunzemjuose”. Vėlesnė jo gyvenamoji vieta „Beitāni“ taip pat yra Dignojoje, dabartiniame Abelių valsčiuje. Rašytojo literatūriniuose tekstuose yra tiek Sėlijos vietovardžių, tiek sėlių tarmės sričiai būdingų žodžių formų. Jekabpilio rajono Abelių valsčiaus „Jaunzemjū“ namuose auga Akuraterio ažuolas ir stovi atminimo akmuo. Abelių valsčiaus centre, Broduose, buvo sukurtas Janio Akuraterio kūrybinis takas. Take pateikiama informacija apie rašytojo kūrybą ir gyvenimą.

Lūcija Kiuzanė [Lūcija Ķuzāne]

Gimė 1927 m. spalio 30 d. Mėmelės, vėliau Pilskalnės valsčiuje, "Medņi". Lūcija Kiuzanė yra produktyvi ir tikra Sėlijos rašytoja, visos 18 jos parašytų knygų skirtos Sėlijai. Lūcijos Kiuzanės namai yra Gricgalės užėigoje, Pilskalnės valsčiuje, Aizkrauklės savivaldybėje. Gricgalės užėiga – populiarius turistų traukos objektas Sėlijoje, kurį valdyti patikėta bendrijai „Upmales mantinieki“. Bendrijos vadovė, kraštotyrininkė ir rašytoja Lidija Uozuolinia [Ozoliņa] kartu su Lūcija Kiuzane dirbo prie knygų „Starp trijų upėm: Pilkalnes – Pilskalnes grāmata” un “Mēs – neretieši: Neretas grāmata“.

Valdis

Valdis (tikrasis vardas Voldemaras Zalytis [Voldemārs Zālītis]; 1865–1934) – rašytojas ir pedagogas. Ryškiausius vaikystės išpūdžius būsimasis rašytojas Valdis patyrė Vīgantėje netoli Staburago. Šie išpūdžiai pavaizduoti jo didžiausio pasisekimo sulaukusiame romane „Staburagas bērni“ (1895 m.), kuris dabar atskleidė legendinio Latvijos Staburago istoriją kelioms Latvijos vaikų kartoms.

Mara Svyrė [Māra Svīre]

Gimė 1936 m. spalio 13 d. Jaunlaicenės valsčiuje, latvių prozininkė ir dramaturgė. Filmo "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" įtraukto į kultūros kanoną, scenarijaus autorė. Mara Svyrė yra profesionali rašytoja nuo 1975 m., o jos ryšį su Sėlija sieja aštuntajame dešimtmetyje Staburago valsčiuje įsigytas kaimo namas, kuriame ji leisdavo vasaras su savo vyru rašytoju Vladimiru Kaijaku.

Vygantės parkas Staburago valsčiuje, Aizkrauklės rajone, yra vieta, kurioje saugomi tiek Valdžio, tiek Maros Svyrės literatūrinio paveldo atspindžiai. Apie šią vietą Valdis parašė savo “Staburaga bērņus” (liet. “Staburago vaikai”). Du iškilūs Latvijos rašytojai – Māra Svyrė ir Vladimiras Kaijaks – čia gyvena beveik penkiasdešimt vasarų. Parke galima pamatyti skulptorės Aleksandros Briedes sukurtą skulptūrą „Daina“, simbolizuojančią dainingą latvių tautos dvasią. Taip pat galima apžiūrėti 2003 metais atidarytą Solveigos Vasiļjevos sukurtą memorialinį ženklą „Dievo ausis”. Memorialą supa Vienybės giraitė, kurioje savo medžius pasodino visi Latvijos prezidentai. 2011 metais parke buvo įrengtos medinės skulptūros – rašytojo Valdo knygos „Staburago vaikai“ pagrindiniai veikėjai Jancis ir Marčas.

Kalba

Sėlijoje kalbama negiliosiomis ir giliosiomis aukštumų latvių kalbos tarmėmis. Iki XV a. čia egzistavo sėlių kalba, kurios įrodymų išliko Sėlijos vietovardžiuose ir tarmėse tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje. Palaipsniui ji susiliejo su kitomis baltų kalbomis, sudarydama šiuolaikines latvių ir lietuvių kalbas. Folkloro tyrinėtoja Beatrisė Reidzanė [Beatrisė Reidzāne] išvardija trisdešimt aštuonias sėlių tarmes.

Šiais laikais sėlių kalba kasdien kalbama Sėlijos viduryje aplink Aknystę, Bebreņā, Dignajā, Subatę, Zasą. Tarmių plotas linkęs siaurėti, todėl jaunoji karta retai moka šią tarmę. Tačiau pastaruoju metu rinkodaroje ji pradeda rodytis kaip Sėlijos atpažinimo kodas. Sėliškajai kalbai būdinga kylančiai krintanti arba kylanti intonacija, kurią kalbėtojai dažnai išlaiko ir latvių literatūrinėje kalboje, net jei nebekalba šia tarme.

Norėdami pasimėgauti sėlių tarmių įvairove, rekomenduojame aplankyti penkias sėlių moteris, kurios svečius priima turistų lankomose vietose, kalbančias prabangia sėlių kalba:

Ilzė Lyduma [Ilze Līduma], Janio Jaunsudrabinio [Jāņa Jaunsudrabiņa] muziejaus “Riekstiņi” vadovė, Neretos valsčiuje;

Maija Daina Paegle, “Boļānu” sodybos šeimininkė, Sėlpilio valsčiuje;

Lyga [Līga] Jaujeniece, V. Ancyšio [Anciša] Aknystės bibliotekos kraštotyros skyriaus vedėja, Aknystėje;

Anda Svaranė [Svarāne], menininkė keramikė. Amatų centras “Rūme”, Zasos valsčius;

Ingrida [Ingrīda] Degtjarova, stiklo menininkė, Pļavos muziejuje Kaldabrūnoje, Rubenės valsčiuje.

Religija ir sakrali aplinka

Sėlija yra regionas, pasižymintis ryškia religine įvairove. SKultūrinė Sėlijos aplinka formavosi atskirų bendruomenių salų pavidalu, kurias tarpusavyje jungė bendra administracinė priklausomybė Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystei. Tačiau svarbesnis nei kitur Latvijoje buvo įvairus vietinis gyventojų identitetas, kurį lėmė ne tik etninė, bet ir atskirtų bendruomenių religinė priklausomybė. Sakraliniai pastatai yra išskirtiniai Sėlijos kraštovaizdžio ir socialinio gyvenimo elementai. Bažnyčių pastatai dažniausiai suvokiami kaip kultūros, vietos tapatybės ir istorinės vertės nešėjai, o tiesioginė religinė reikšmė laikoma antraeiliu dalyku.

Apibūdinant Sēlijos religinę įvairovę, reikėtų išskirti du miestelius – Jaunjelgavą ir Subatę. Jas skiria daugiau nei 100 kilometrų, tačiau abiejų lankytojai vis tiek galės aplankyti kelių konfesijų bažnyčias labai nedidelėje teritorijoje.

Peržengus mažų Sēlijos miestelių žavesį, verta aplankyti kaimuose esančias bažnyčias. Net ir tose vietose, kur kaimų nebėra. Tik bažnyčia, kaip epochos ir žmonių sakralinio audinio įrodymas. Šioje visumoje išryškėja bažnyčios, kurių vaidmuo peržengė konkrečios konfesijos ribas. Keletą jų gelbėjamos nuo išnykimo, visos nuolat remontuojamos ir prižiūrimos. Būtent jų buvimas tarp religinio statinio ir kultūros vietovės, tarp egzistavimo ir išnykimo, žadina susidomėjimą ir vaizduotę.

Šiuolaikinės kultūros vietos Sēlijoje

Apibūdinamos per pastaruosius dešimt metų sukurtos Sēlijos kultūrinės vietos ir įvykiai, kurie turi ir turės ilgalaikę įtaką Sēlijos kultūrinės aplinkos raidai.

Aprašytos vietos ir procesai tik iš dalies paremti konkrečios bendruomenės tradicija. Tačiau visi jie atspindi bendrą tendenciją – gamtos reiškinių, kraštovaizdžio įtraukimą į kultūros įvykį. Susėjos girioje vykstančiame festivalyje „Sansusi“ skamba kamerinė muzika. „Sēlijas saules salas“ Tadenavā veidotāja, mąsliniece Kristina [Kristīne] Lipkova sako: „Šioje vietoje svarbiausia, kad menas būtų kuriamas miške.“ Jaunjelgavos koncertų kupolas muzikai suteikia dangų, o šviesos instaliacijos „Zasos šviesos naktys“ atskleidžia naują požiūrį į parko kraštovaizdį. Skulptorius Ojars Feldbergas [Ojārs Feldbergs] Sunakstēs skulptūrinį ansamblį „Šviesos vartai“ apibūdina kaip šviesą, prasiveržiančią pro akmenį. Gamta kaip pamatinė vertybė, jos sakralumo atradimas ir puoselėjimas per šiuolaikinio meno formas yra pagrindinė tendencija, apibūdinanti pastarąjį dešimtmetį Sēlijoje sukurtas kultūrines erdves.

Ypač vertas dėmesio kultūros objektas Aizkrauklēs savivaldybėje, kurį aktyviai puoselėja beveik visa valsčiaus bendruomenė, yra Ērbergēs dvaras Mazzalvēs valsčiuje. Šiandien dvaro pastate veikia mokykla, tačiau visą turizmo sezoną Ērberge pasitinka svečius baronas Hanas su savo prabangiai apsirengusia svita, surengdamas humoristinį teatralų pasirodymą tiek senoviniame dvaro pastate, tiek jo apylinkėse.

Kuržemēs ir Žiemgalos kunigaikštystēs laikotarpis

Kuržemēs ir Žiemgalos kunigaikštystē buvo įkurta 1562 m. Ji sujungė buvusias Livonijos ordino valdas į pietus ir vakarus nuo Dauguvos, kuri apėmė ir visą Sėliją iki dabartinės Kraslavos apskrities Kaplavos valsčiaus. Tai buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau Lenkijos ir Lietuvos sąjungos, autonominė vasalinė valstybė, kuri pagal valdymo formą buvo konstitucinė monarchija. Jos valdovas buvo kunigaikštis, kurio pareigas paveldėjo jo palikuonys. Kaip Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystės dalis, Sėlija buvo vadinama Augskuržeme, Augšgala arba Augšzeme ir buvo Žiemgalos kunigaikštystės dalis.

Šį istorinį laikotarpį reikėtų pabrėžti kaip reikšmingą politinės, socialinės, kultūrinės ir psichinės aplinkos formavimosi etapą, kurio įtaka stipriai jaučiama šiuolaikinėje Sėlijoje. Jis ryškiai skiria Sėliją nuo Latgalos tiek valdymo formų, tiek religinės įtakos požiūriu. Kunigaikštystės laikotarpis, pasižymėjęs silpna centralizacija ir liberaliu požiūriu į gyventojų konfesinę priklausomybę, labai prisidėjo prie kiekvienos gyvenvietės ir net kiekvieno žmogaus individualumo formavimosi, pasirinkimo laisvės ir labiau pasikliovimo savais ir artimiausios bendruomenės ištekliais nei tolimos administracinės struktūros taisyklėmis. Kunigaikštystės laikotarpis taip pat reikšmingai prisidėjo prie to meto Europos švietimo idėjų antplūdžio į Sėlijos teritoriją, taip pat padidino raštingų žmonių skaičių tarp gyventojų, tam daugiausia padėjo liuteronų parapijos. Šis istorijos laikotarpis skatino sėlių toleranciją ir pakantumą kitiems. Kartu tai sustiprino vidinį, giliai specifinį sakralumo supratimą, kuris jungia tvirtą individualumą su aukštu tolerancijos lygiu.

XV-XVII amžių liudijimas Sėlijos teritorijoje yra istorinis Jaunjelgavos centras, Subatės istorinis centras, Neretos dvaras, Neretos liuteronų bažnyčia, Viesytės Ažu užeiga, Zasos ir Dignajos liuteronų bažnyčios, Ilūkstės jėzuitų vienuolynas, Egipto bažnyčia, Elernos liuteronų bažnyčia, kunigaikščio Jekabo kanalo fragmentas, Duobės tiltas ir Skurstenkrogs.

Šiandieniniai Sėlijos dvarininkai

Sėlijos dvarai šiandien naudojami labai įvairiai. Tiek kaip turistų traukos objektai, tiek kaip kultūros ar švietimo įstaigos. Pastatų valdytojų grupė taip pat įvairi. Pavyzdžiui, Lielzavės dvarą valdo asociacija „Sėļu klubs“, Vecmēmelės dvarą – asociacija „Atjauno

muižu“. Istorinis Neretos dvaras 2022 metais įgijo naujus ir ryžtingus šeimininkus. Ērbergēs dvare veikia pradinė mokykla, kuri vasaros sezonu atvira turistams, siūlanti patrauklią programą. Garsenės pilyje yra savivaldybės įkurtas turizmo informacijos centras ir patalpos viešiemis renginiams. Prabangus Červonkos dvaras Vecsalienos valsčiuje, kuris yra savivaldybės nuosavybė, priima turistus ir menininkų plenerus, organizuoja įvairius viešus renginius.

Rengėjas: asociacija “Kopienu sadarbības tīkls “Sēlijas salas””, Aizkrauklės rajono savivaldybės uzsakymu.

2025 m.

Dizaine panaudoti vaizdai:

Istorinio Sēlijos krašto vēliava, Neretos sijono audinio raštas, autorių piešiny.